

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ
МОТИВАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Виконала: студентка V курсу,
групи 6.0539 – 1з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Гончарова Алевтина Павлівна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
менеджменту освіти та психології
ЗОППО Чемодурова Ю.М.
Рецензент: Юдіна О.В., к.пед.н., доцент
кафедри ділової комунікації

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Гончаровій Алевтині Павлівні

Тема роботи Психологічні особливості розвитку навчальної мотивації у підлітковому віці

керівник роботи к.психол.н., доцент кафедри менеджменту освіти та психології
ЗОШПО Чемодурова Ю.М.

затверджені наказом ЗНУ від «05» 02 2024 року № 235—с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого—педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково—пояснювальної записки: проаналізувати теоретичні підходи до розуміння поняття мотив та мотивація, психологічні особливості навчальної мотивації підлітків; розкрити психологічні особливості навчальної мотивації підлітків; психолого-педагогічні методи та прийоми розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці; провести емпіричне дослідження навчальної мотивації підлітків.
5. Перелік графічного матеріалу: 2 таблиць, 7 малюнків

6. Консультант розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Чемодурова Ю. М., доцент		
Розділ 1	Чемодурова Ю. М., доцент		
Розділ 2	Чемодурова Ю. М., доцент		
Висновки	Чемодурова Ю. М., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	Грудень 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	Січень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	Лютий 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	Лютий-березень 2024 р.	Виконано
5	Написання висновків	Квітень 2024 р.	Виконано
6	Передзахист	Травень 2024 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	Травень 2024 р.	Виконано

Студент _____ А. П. Гончарова

Керівник роботи _____ Ю. М. Чемодурова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 47 сторінок, 7 малюнків, 2 таблиці, 21 джерело, 2 додатка.

Об'єкт дослідження: мотиваційна сфера підлітків.

Предмет дослідження: психологічні особливості навчальної мотивації підлітків.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці.

Гіпотеза дослідження: складається з припущення про те, що навчальна мотивація підлітків залежить від психологічних особливостей вікового етапу та їх розвитку.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація теоретичного матеріалу з проблематики навчальної мотивації підлітків. Емпіричні: методика «Діагностика структури навчальної мотивації школяра» (В.В. Матюхіна), методика: «Методика вивчення мотивації навчання» (Лук'янова М.І.)

Наукова новизна - в роботі систематизовано та узагальнено теоретичну інформацію з теми мотив та розвиток навчальної мотивації підлітків. Теоретично визначено та описано особливості навчальної мотивації підлітків.

Результати дослідження можуть бути використанні педагогічними працівниками та шкільними психологами для організації навчального процесу школярів, з урахуванням особливостей їхньої навчальної мотивації.

МОТИВ, МОТИВАЦІЯ, НАВЧАЛЬНА МОТИВАЦІЯ.

SUMMARY

Honcharova A.P. Psychological features of the development of educational motivation in adolescence.

Object of research: motivational sphere of teenagers.

Subject of research: psychological features of educational motivation of teenagers.

The purpose of the study: to carry out a theoretical analysis and an empirical study of the psychological features of the development of educational motivation in adolescence.

Research hypothesis: consists of the assumption that the educational motivation of teenagers depends on the psychological characteristics of the age stage and their development.

Research methods. Theoretical: analysis, synthesis, comparison, generalization and systematization of theoretical material on the issue of educational motivation of teenagers. Empirical: the method "Diagnostics of the structure of the student's learning motivation" (V.V. Matyukhina), the method: "Methodology for the study of learning motivation" (Luk'yanova M.I.)

Research methods. Theoretical: analysis, synthesis, comparison, generalization and systematization of theoretical material on the issue of educational motivation of teenagers. Empirical: the method "Diagnostics of the structure of the student's learning motivation" (V.V. Matyukhina), the method: "Methodology for the study of learning motivation" (Luk'yanova M.I.)

The results of the study can be used by pedagogical workers and school psychologists to organize the educational process of schoolchildren, affecting the peculiarities of their educational motivation.

MOTIVE, MOTIVATION, EDUCATIONAL MOTIVATION

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	10
1.1. Сутність поняття «мотив», «мотивація» та «навчальна мотивація» в психологічній науці.....	10
1.2. Формування навчальної мотивації в підлітковому віці.....	19
1.3. Психолого-педагогічні методи та прийоми розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ.....	28
2.1 Організація дослідження мотивації навчальної діяльності підлітків.....	28
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження навчальної мотивації підлітків.....	31
2.3. Рекомендації щодо розвитку та стимулювання навчальної мотивації у підлітків.....	38
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. У світі інформаційного суспільства настають значні зміни у різних сферах людського життя, зокрема в освіті, що породжує нові вимоги до процесу навчання. Дослідження психологічних аспектів утворення, розвитку та культивування позитивних мотивацій для навчання стає важливою складовою сучасної психології.

Стосується це і безпосередньо мотивації навчання підлітків. Навчальна мотивація є однією з ключових умов для успішної реалізації навчально-виховного процесу. Вона відіграє значну роль у формуванні особистості, оскільки без неї неможливе ефективне навчання та розвиток бажання до самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти. Мотивація не лише сприяє розумовому розвитку, але й стає тягучою силою в удосконаленні особистості взагалі.

Питанням мотиваційної сфери особистості взагалі та навчальної мотивації зокрема, розкривається в наукових здобутках таких вітчизняних вчених як: Н. Батрин, С. Занюк, Ж. Кушева, В. Моляко, Л. Пермінова, З. Ржевська-Штефан, О. Савченко, О. Скрипченко; і зарубіжних: Д. Аткінсон, М. Вертгеймер, Ф. Герцберг, А. Маслоу, Дж. Дьюї, К. Олдерфер, В. Райха, З. Фройд, Е. Фромм, Х. Хекхаузен, К. Хорні.

Отже, актуальність даної роботи обумовлена тим, що незважаючи на велику кількість наукових праць з вивчення та підвищення мотивації навчальної діяльності школярів, вчителі як і раніше часто стикаються з тим, що в учня не сформувалися потреби у знаннях, немає інтересу до навчання, і що особливо гостро ця проблема спостерігається у школярів підліткового віку, що змушує знову і знову повертатися до цього питання. Не дарма підлітковий вік характеризують як перехідний, кризовий, переломний, критичний. Тому темою даної роботи вибрано дослідження мотивів навчальної діяльності саме підлітків.

Об'єктом дослідження є мотиваційна сфера підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості навчальної мотивації підлітків.

Метою даної роботи є: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці.

Відповідно до об'єкту, предмету і мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. Розкрити зміст понять «мотив», «мотивація» в психологічній науці.
2. Теоретично дослідити та розкрити сутність «навчальної мотивації», засоби та прийоми її стимулювання.
3. Охарактеризувати специфіку мотивації до навчальної діяльності в підлітковому віці.
4. Емпірично дослідити психологічні особливості розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці.
5. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку навчальної мотивації у підлітків.

Гіпотеза дослідження складається з припущення про те, навчальна мотивація підлітків залежить від психологічних особливостей вікового етапу їх розвитку.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація теоретичного матеріалу з проблематики навчальної мотивації підлітків;
- емпіричні: методика «Діагностика структури навчальної мотивації школяра» (В.В. Матюхіна), методика: «Методика вивчення мотивації навчання» (Лук'янова М.І.)

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані педагогічними працівниками та шкільними психологами для організації навчального процесу школярів, з урахуванням особливостей їхньої навчальної мотивації.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (21 джерело) та 1 додатку. Основний зміст роботи викладено на 42 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

1.1 Сутність понять «мотив», «мотивація» та «навчальна мотивація» в психологічній науці

У Філософському енциклопедичному словнику термін «мотив» визначається як сила, що породжує або стимулює дію [12].

У психологічному словнику «мотив» описується як:

1. Спонування до активності, пов'язане із задоволенням потреб особистості.
2. Активність, спрямована на досягнення певної мети.
3. Матеріальний або ідеальний об'єкт, що визначає напрямок дії.
4. Усвідомлена причина, що впливає на вибір дій та поведінку особистості [4].

Мотивом може вважатися психічне утворення, яке може бути реальним або уявним, і відображає предмет потреби, що спонукує та спрямовує на дії.

Термін «мотив» не визначає саму потребу, а скоріше об'єкт, на якому ця потреба конкретизується в певних умовах та на що спрямована відповідна діяльність. Мотиви можуть бути предметами зовнішнього світу, ідеями, почуттями та відчуттями, і виявлятися в будь-чому, що задовольняє потребу.

У деяких наукових працях під «мотивом» розуміється лише інтелектуальний результат мозкової діяльності. Наприклад, Ж. Годфруа визначає мотив як міркування, що вказує на необхідність дії [22].

Ще рішучіше висловлюється Х. Хекхаузен, розглядаючи мотив як чистий «конструкт мислення», тобто теоретичну концепцію, а не реальний явище. За його словами, мотиви не існують в об'єктивному світі, їх неможливо спостерігати безпосередньо, тому їх не можна розглядати як фактичні події. У

своїй фундаментальній роботі він визнає мотиви як потреби (наприклад, «мотив влади», «мотив досягнення»), особистісні характеристики (тривожність та інші), або зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на певну поведінку (наприклад, допомогу або прояв агресії) [22].

Теоретичний аналіз показав, що в загальному, виділяються різні типи мотивів у залежності від їхньої природи та спрямованості.

По-перше, це зовнішні та внутрішні мотиви щодо діяльності. Зовнішні мотиви спонукають до певної дії, але не пов'язані з нею самою, тоді як внутрішні мотиви прямо пов'язані з самою діяльністю. Зовнішні мотиви спрямовані на досягнення результату, тоді як внутрішні – на сам процес діяльності. (В.С. Болгарина, Л.І. Гуменюк, С.С. Занюк, О.В. Макаревич та ін.)

По-друге, можна виділити усвідомлені та неусвідомлені мотиви. У першому випадку суб'єкт знає, заради чого здійснюється діяльність, але іноді може помилятися у своїх спонуканнях (В.С. Болгарина, Л.І. Гуменюк, С.С. Занюк, О.В. Макаревич та ін.).

По-третє, розрізняють діючі мотиви, коли суб'єкт розуміє мету певної дії. Зовнішні мотиви поділяються на суспільні, які включають альтруїстичні та мотиви боргу та обов'язку, і особистісні, які можуть включати мотиви оцінки успіху, самоствердження та благополуччя (В.С. Болгарина, Л.І. Гуменюк, С.С. Занюк, О.В. Макаревич та ін.).

У внутрішніх мотивах можна виділити процесуальні, які відображають інтерес до процесу діяльності, результативні, які включають інтерес до результату діяльності, включаючи пізнавальний інтерес, а також мотиви саморозвитку, які стимулюють розвиток якостей та здібностей.

Переходячи до феномена «мотивації», то тут варто вказати, що термін «мотивація» охоплює більше аспектів, ніж слово «мотив». У сучасній психології праці воно використовується в двоякому розумінні:

1) як система факторів, які запускають поведінку (включаючи потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і т. д.);

2) як ознака процесу, що стимулює і підтримує активність на певному рівні [12; 18].

Мотивація служить поясненням цілеспрямованості дій, організованості та стійкості цільової діяльності, спрямованої на досягнення конкретної мети. відповідно, мотивація пояснює цілісність та впорядкованість дій.

Існують різні трактування мотивації як психічного явища. Деякі розглядають її як сукупність факторів, які направляють поведінку (О.С. Арапов, О.В. Левчук).

В іншому трактуванні, мотивація являє собою сукупність мотивів (Ф. М. Подшивайлов).

Треті розглядають її як спонукання, що розвиває активність та змінює її напрямок (М. І. Полюк, М.В. Савчин).

Загалом, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності, механізм виникнення, напрямок і способи здійснення конкретних форм діяльності, що представляють систему процесів, та відносяться до спонукання та активності [13; 15].

Усі визначення мотивації можна розглядати в контексті двох основних підходів. Перший підхід досліджує мотивацією з точки зору структурних аспектів, розглядаючи її як сукупність факторів і мотивів. В даному контексті, мотивація зумовлена збільшенням потреб та цілями особистості, рівнем амбіцій та ідеалів, умовами діяльності (об'єктивними і суб'єктивними аспектами, такими як знання, уміння, здатність, характер) та світоглядом, переконаннями та орієнтацією особистості. За участю цих факторів здійснюється прийняття рішень та формування намірів [3; 13].

Теоретичний аналіз наукових досліджень показав, що в психологічній теорії є дві великі категорії, через які досліджується мотивація: прямі та опосередковані мотиви.

Прямі мотиви включаються в сам процес діяльності і з урахуванням соціально значущих цілей і цінностей цієї діяльності; тоді як опосередковані мотиви пов'язані із ціннісною сферою особистості. Ці цінності не притаманні

самій діяльності, але, принаймні частково, задовольняються через неї. До прямих мотивів відносяться: когнітивні (бажання проведення творчих досліджень, процес вирішення завдань, самоосвіта, прогресування в отриманні нових знань) та мотиви особистісного розвитку (необхідність постійного інтелектуального та духовного зростання, розширення кругозору та ерудиції, підвищення загального культурного рівня).

У структурі опосередкованих мотивів розрізняються: соціальні (розуміння необхідності вищої освіти; престиж вищої освіти; бажання стати повноцінним членом суспільства, виконання обов'язків; соціальна ідентифікація; досягнення певного статусу в групі; схвалення від викладачів) та мотиви досягнення (покращення підготовки до професійної діяльності, отримання високооплачуваної роботи) [8].

Класифікація мотивацій може бути здійснена за різними критеріями, але основним серед них є вид діяльності, на яку спонукає конкретна мотивація. З цього погляду, одна з найпоширеніших є класифікація запропонована А. Маслоу, і вона включає наступні рівні:

1. Органічні (фізіологічні) потреби, які є джерелом для забезпечення основних життєвих функцій, таких як голод, спрага та статевий потяг.
2. Потреби захисту, спрямовані на забезпечення безпеки і захисту.
3. Потреби в приналежності і любові, пов'язані з почуттям належності до спільноти та взаємними особистими симпатіями.
4. Потреби в повазі і визнанні – бажання бути визнаним і затребуваним у колективі, мати авторитет та успіх.
5. Пізнавальні потреби, пов'язані з бажанням розуміти як влаштований світ, володіти різними навичками і вміннями, а також використовувати дослідницьку діяльність.
6. Естетичні потреби – виражаються у прагненні до гармонії, симетрії, порядку і краси.

7. Потреби до самоактуалізації, пов'язані з бажанням розвивати індивідуальні можливості, досягати своїх особистих цілей і реалізувати власну особистість [2; 5].

Наступна класифікація розглядає мотивацію як зовнішню та внутрішню (О.С. Арапов, О.В. Левчук). Зовнішня мотивація є інструментом досягнення конкретних цілей, таких як заробіток, визнання чи отримання вищої посади. Вона має безпосередній вплив на поведінку, але її ефективність обмежена, доки вона розглядається як зовнішній стимул або тиск.

Внутрішні фактори мотивації передбачають, що працівник самостійно оцінює свої результати та усвідомлює, яке завдання йому слід виконувати. Якщо оцінка керівника співпадає із самооцінкою працівника, це визнається як позитивна мотивація. Однак, якщо керівник не визнає досягнення співробітника, це може призвести до зростання незадоволеності працівника через розбіжність між його самооцінкою та оцінкою результатів його роботи з боку керівництва [4; 10].

Мотивацію також можна розділити на стійку та нестійку. Стійка мотивація ґрунтується на внутрішніх потребах людини. Тому потреба задовольняється внутрішньою силою, яка підштовхує до дій, цей тип мотивації не потребує додаткового стимулювання.

Нестійка мотивація вимагає постійного підтримки, яка може бути виражена як у вигляді матеріальних, так і нематеріальних стимулів.

Будь-яка форма поведінки може бути пояснена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. В першому випадку, в психології, це означає, що висновок стосується психологічних характеристик особистості, які спонукають її до певних дій. У другому випадку, це відноситься до зовнішніх умов і обставин професійної діяльності.

У першому випадку розглядаються мотиви, потреби, цілі, наміри, бажання, інтереси тощо, тоді як у другому – стимули, які впливають з конкретної ситуації. Іноді всі психологічні фактори, що впливають на особистість і визначають її поведінку, називаються особистісними

диспозиціями. В такому разі говорять про диспозиційну та ситуативну мотивацію, як аналоги внутрішньої та зовнішньої детермінації поведінки.

Диспозиційна та ситуативна мотивації не є залежними одна від одної. Диспозиції можуть активізуватися під впливом певної ситуації, і, навпаки, активація відповідних диспозицій (мотивів, потреб) може призвести до зміни ситуації або сприйняття нею суб'єктом. Треба розглядати ситуацію не лише фізично, але й психологічно, оскільки вона сприймається суб'єктом у його розумінні і переживаннях.

Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної діяльності, спрямованість на досягнення певної мети. Мотив, навпаки, відноситься до самої особистості, стаючи її стійкою особистісною властивістю, що внутрішньо підштовхує до виконання певних дій. Мотив можна розглядати як концепцію, яка в загальному розумінні має багато варіацій.

Оцінка мотиваційної сфери людини може базуватися на кількох критеріях, таких як широта, гнучкість та ієрархізованість. Під широтою мотиваційної сфери розуміється різноманіття мотиваційних факторів, потреб і цілей, присутніх на різних рівнях. Чим більше у людини різноманітних мотивів, потреб і цілей, тим більш розвиненою є її мотиваційна сфера.

Гнучкість мотиваційної сфери відображається у здатності людини використовувати різноманітні мотиваційні спонукачі для задоволення загальних мотиваційних потреб. Наприклад, гнучкішою буде мотиваційна сфера людини, яка може користуватися різноманітними засобами для задоволення тих самих мотивів в залежності від обставин. Наприклад, для одного працівника потреба у знаннях може бути задоволена через телебачення, радіо або кіно, тоді як для іншого це можуть бути книги, журнали або спілкування з людьми.

Слід зазначити, що широта і гнучкість характеризують мотиваційну сферу людини по-різному. Широта відображає різноманіття можливих засобів задоволення потреб, тоді як гнучкість описує рухливість зв'язків між різними рівнями ієрархії мотиваційної сфери, такими як мотиви, потреби і цілі [23; 34].

Переходячи до розгляду поняття «навчальної мотивації» варто звернути увагу на відсутність у психологічній літературі (В.С. Болгарина, Л.І Гуменюк, О.І. Гура, С.В. Захаров та ін.) однозначного визначення поняття «навчальна мотивація». Припускаємо, що це може бути пов'язано з термінологічною неоднозначністю, що існує в загальній психології. Терміни «навчальна мотивація», «мотивація навчання», «мотивація навчальної діяльності», «мотиваційна сфера учня» використовуються як синоніми в широкому або вузькому розумінні.

У першому випадку ці терміни охоплюють всю сукупність мотивуючих чинників, які викликають активність суб'єкта і визначають її напрямок.

Проте, не зважаючи на термінологічну невизначеність, вважаємо за необхідне відзначити, що мотивація до навчання – одна із головніших умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Формування позитивної навчальної мотивації у підлітків виступає ключовим чинником особистісного росту та майбутнього ефективного професійного розвитку. Мотивація для успішного навчання є критично важливою, тому для успішної організації навчального процесу важливо забезпечити високий рівень мотивації учнів.

Мотиви навчання можна розділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиви пов'язані з прагненням до пізнання, задоволенням від процесу навчання та емоційним стимулом, який вони отримують. Вони характеризуються активною участю студентів у навчальному процесі [5; 6].

Навчальна діяльність, що мотивована зовнішніми мотивами, спрямована на досягнення інших цілей, таких як отримання хороших оцінок, диплому, стипендії або схвалення оточуючих. У такому випадку навчальний матеріал не є внутрішньо цінним для студентів, і ми не можемо говорити про повноцінний розвиток особистості та професійне становлення [5; 6].

До видів мотивів навчання можна віднести пізнавальні і соціальні мотиви. Якщо в учня в ході навчання переважає спрямованість на зміст

учбового предмету, то можна говорити про наявність пізнавальних мотивів. Якщо у нього виражена спрямованість на іншу людину в ході навчання, то говорять про соціальні мотиви. І пізнавальні, і соціальні мотиви мають рівні: широкі пізнавальні мотиви (орієнтація на засвоєння, добування знань), мотиви самоосвіти (орієнтація на придбання додаткових знань) [5; 6].

Соціальні мотиви можуть мати наступні рівні: широкі соціальні мотиви (борг, відповідальність, розуміння соціальної значущості учення), вузькі соціальні або позиційні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у відносинах з тими, що оточують), мотиви соціальної співпраці (орієнтація на різні способи взаємодії з іншою людиною).

Мотиви названих видів і рівнів можуть проходити в своєму становленні наступні етапи: актуалізація первинних мотивів, постановка на основі цих мотивів нових цілей, позитивне підкріплення мотиву при реалізації цих цілей, поява на цій основі нових мотивів, супідрядність різних мотивів. Якості мотивів можуть бути змістовними, пов'язаними з характером учбової діяльності, і динамічними, пов'язаними з психофізіологічними особливостями дитини

У дослідженні мотивації навчальної діяльності важливе місце займає аналіз рівнів її розвитку у школярів.

1. Негативне ставлення до навчання – домінує мотив уникнення покарання, що призводить до невпевненості в собі та незадоволеності навчанням.

2. Нейтральне ставлення до навчання – інтерес до навчальних результатів є нестійким, що супроводжується невпевненістю та відчуттям нудьги.

3. Позитивне ситуативне ставлення до навчання – спостерігається пізнавальний і соціальний мотиви, проте даний рівень характеризується нестійкістю.

4. Позитивне ставлення до навчання – присутні пізнавальні мотиви та інтерес до процесу засвоєння знань.

5. Активне, творче ставлення до навчання – спостерігаються мотиви

самоосвіти та самостійності, а також усвідомлення відповідності між мотивами та цілями.

6. Особистісне, відповідальне, активне ставлення до навчання – мотиви включають удосконалення способів співпраці та відчуття відповідальності за результати навчальної діяльності [3; 5; 6].

Розглядаючи рівні сформованості мотивації навчальної діяльності, можна виділити наступні:

1. Високий рівень навчальної мотивації, де учні мають сильний пізнавальний мотив і бажання успішно виконувати всі вимоги. Вони відповідально ставляться до навчання, стурбовані отриманням незадовільних оцінок.

2. Хороша мотивація навчання, де учні успішно займаються навчальною діяльністю, хоча рівень мотивації є середнім.

3. Позитивне ставлення до школи, але привабливість школи полягає переважно у позакласних заходах. Учні відчують себе комфортно у школі, але не завжди зацікавлені у навчальному процесі.

4. Низька мотивація, коли учні неохоче відвідують школу, вважаючи пропускання занять більш привабливим. Вони зазвичай відволікаються під час уроків і мають серйозні проблеми з навчанням.

5. Негативне ставлення до школи та дезадаптація. Учні мають серйозні труднощі у навчанні, відчують труднощі у спілкуванні з однокласниками та вчителями. Школа для них часто сприймається як неприємне середовище, і вони можуть проявляти агресію або невідповідність нормам. У них часто спостерігаються нервово-психічні розлади [3; 5; 6].

Отже, підводячи підсумок вкажемо, що в психології мотив розуміється як – те що спонукає людину діяти, а мотивація, це процесуальна реалізація та процесуальне вираження (фіксація) цього мотиву. Мотивація є суб'єктивним процесом, що відбувається у свідомості людини та впливає на її поведінку, де зовнішні впливи опосередковуються свідомістю суб'єкта. Мотивуючі впливи проявляються через соціальні інститути, що формують «мотиваційне

середовище» і впливають на систему цінностей, розвиток потреб та інтересів членів суспільства.

Таким чином, можемо констатувати, що навчальна мотивація є окремим видом мотивації, включений в діяльність навчання. Вона системна, і характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю. Також, вона спонукає учнів до ефективної пізнавальної активності та активного засвоєння освітнього матеріалу за допомогою різноманітних методів, прийомів і засобів навчання.

1.2. Формування навчальної мотивації в підлітковому віці

Згідно з багатьма теоріями психічного розвитку особистості, підлітковий період входить у віковий діапазон від 11-12 до 14-15 років, що відокремлює дитинство від юнацтва. Цей період є одним із ключових у віковій динаміці, оскільки супроводжується інтенсивним розвитком усіх основних аспектів особистості та фізіологічними змінами, пов'язаними з підлітковим розломом.

На зовнішньому рівні соціальна ситуація у підлітковому віці не відрізняється від дитинства. Соціальний статус підлітка лишається практично таким самим. Проте, що стосується внутрішнього змісту, акценти змінюються. Нові аспекти отримують значення: роль сім'ї, школи та однолітків набуває нових значень та значимості.

Важливе місце у формуванні та вираженні навчальної мотивації відіграють новоутворення підліткового віку, які є результатом вікової кризи.

Підліткова криза, може бути пов'язана з появою нового рівня самосвідомості, який відзначається здатністю та потребою підлітків у пізнанні самого себе як унікальної особистості, з власними цінностями та якостями. Це викликає бажання самостійно виражати себе та виховувати себе. Рефлексія є механізмом розвитку цієї самосвідомості. Підлітки критично оцінюють негативні аспекти свого характеру, переживають через риси, які ускладнюють їхні стосунки з іншими людьми, особливо якщо вчитель звертає увагу на ці

аспекти. Це може призводити до емоційних вибухів і конфліктів [7; 11].

Також, у в підлітків посилюється інтерес до пізнання, бажання отримувати нові знання. Особливість цього періоду полягає в тому, що багато учнів починають цікавитися не лише фактами, але й закономірностями. Широкі пізнавальні інтереси є характерними для близько четвертої частини учнів у підлітковому віці. Ці інтереси стимулюють прагнення підлітків розв'язувати проблеми та часто ведуть їх за межі шкільної програми. Широкий пізнавальний інтерес важливий для формування особистості підлітка, але при відсутності належного педагогічного впливу може призвести до поверхового ставлення до навчання. Важливо зазначити, що підлітки ще не завжди усвідомлюють цей вид навчальних мотивів наповнено [7; 14].

Емоційний стан підлітка значною мірою залежить від того, як дорослі оцінюють його навчальну діяльність. Оцінки, які він отримує, мають для нього різне значення. Для одних вони стають можливістю зайняти відповідне місце серед однолітків, для інших – шляхом заслуженої поваги вчителів і батьків. Часто важливим для підлітка є бажання досягти успіху в навчальному процесі і таким чином підтвердити свої розумові здібності та здібності. Це пов'язано з тим, що на цьому етапі розвитку дуже важливо усвідомлювати та оцінювати себе як особистість, розуміти свої сильні та слабкі сторони. Тому важливо не лише отримувати оцінки за навчальні досягнення, але й розвивати впевненість у собі [7; 14].

Загально визнано, що навчальна діяльність активізується складною системою мотивів, що утворюють ієрархію. У підлітковому віці система мотивів навчальної діяльності розвивається як в напрямку нової якості існуючих, так і в напрямку народження нових мотивів.

Теоретичний наліз наукових джерел показав, що мотиви навчання можна розділити на дві великі групи: пізнавальні мотиви, пов'язані із змістом навчальної діяльності і процесом її виконання; соціальні мотиви, пов'язані з соціальними взаємодіями підлітка з іншими людьми. Пізнавальні мотиви поділяються на підгрупи:

1. Широкі пізнавальні мотиви, що полягають в орієнтації підлітків на оволодіння новими знаннями. Вони також розрізняються по рівнях. Ці рівні визначаються глибиною інтересів до знань. Це може бути інтерес до нових цікавих фактів, явищ, або інтерес до істотних властивостей явищ, до перших дедуктивних висновків, або інтерес до закономірностей в навчальному матеріалі, до теоретичних принципів, до ключових ідей, тощо;

2. Навчально-пізнавальні мотиви, що полягають в орієнтації підлітків на засвоєння способів добування знань: інтереси до прийомів самостійного придбання знань, до методів наукового пізнання, до способів саморегуляції навчальної роботи, раціональній організації своєї навчальної праці;

3. Мотиви самоосвіти, що полягають в спрямованості підлітків на самостійне вдосконалення способів добування знань. Ці мотиви можуть забезпечити мотивацію досягнення, яка полягає у прагненні до успіху [7; 14].

У свою чергу, соціальні мотиви також поділяються на декілька підгруп [7; 14]:

1) Широкі соціальні мотиви, що полягають в прагненні отримувати знання, щоб бути корисним Батьківщині, суспільству, бажанні виконати свій обов'язок, в розумінні необхідності вчитися і у почутті відповідальності. Тут велике значення мають мотиви усвідомлення соціальної необхідності. До широких соціальних мотивів може бути віднесено також бажання добре підготуватися до обраної професії.

2) Вузькі соціальні, так звані позиційні мотиви, що полягають в прагненні зайняти певну позицію, місце у відносинах з оточуючими, дістати їх схвалення, заслужити у них авторитет. Ці підгрупи мотивів пов'язані з потребою у спілкуванні та формують мотивацію благополуччя, яка полягає у прагненні отримувати схвалення;

3) Соціальні мотиви, які називають мотивами соціальної співпраці, і полягають в тому, що учень не тільки хоче спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, але і прагне усвідомлювати, аналізувати способи, форми своєї співпраці і взаємин з вчителем і товаришами по класу, постійно

удосконалювати ці форми. Цей мотив є важливою основою самовиховання, самовдосконалення.

Як свідчить практика, якщо в підлітка відсутня тяга до знань і він не проявляє інтелектуальної активності, то похвалитися гарними результатами своєї навчальної діяльності він не може. У школі можна створити оптимальні умови для навчання, забезпечити навчальний процес необхідними технічними засобами, навчальний матеріал викладатиме висококваліфікований досвідчений вчитель, але все це не забезпечить належної успішності, якщо в підлітка не сформована навчальна мотивація [7; 14].

Підлітковий вік можна віднести до одного з найбільш важливих у формуванні мотивації навчальної діяльності.

Вітчизняні психологи [7; 14] вважають, що одне з центральних новоутворень підліткового віку – почуття дорослості, яке виражається в прагненні до незалежності, самостійності, в утвердженні своєї особистої гідності. Порівнюючи себе з дорослим, підліток не бачить ніякої різниці між собою і дорослим. Він (підліток) відкидає свою приналежність до дітей, але у нього ще немає відчуття справжньої, повноцінної дорослості, але є величезна потреба у визнанні його дорослості оточуючими. Це переживання дуже важливо для розвитку особистості в підлітковому віці. Воно стимулює активність підлітка, спрямовану на засвоєння цінностей, установок, норм, які, з його точки зору, підтверджують уявлення про нього як про дорослому. Почуття дорослості визначає прагнення підлітків придбати уміння і якості, що характеризують, на їхню думку, дорослої людини і втілені в існуючих у них зразках «справжнього чоловіка» і «ідеальної жінки». Вони хочуть брати участь у справах, які вперше опиняються їм доступні і де вони можуть проявити свої нові можливості.

У цей період знижується мотивація навчання, що пояснюється збільшенням інтересу до навколишнього світу, а також захопленістю спілкуванням з однолітками. З іншого боку, формуються зрілі форми навчальної мотивації, відбувається перехід до нової, більш високої форми

навчальної діяльності, в якій для учнів розкривається її зміст як діяльності по самоосвіти та самовдосконалення, перехід до іншого відношенню до вчення, що набуває саме в цей період особистісний смисл.

Для підлітка цікавіше те, що складніше. Цікаві творчі завдання, де можна проявити особисту ініціативу, показати на що я здатний.

Мотивація – це складна, неоднорідна, багаторівнева систему спонукає, що включає потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, норми, цінності та ін. Мотиви, як невід’ємна складова мотивації, є комплексом спонукань діяльності. Мотиви навчальної діяльності поділяють на пізнавальні та соціальні. Вони характеризуються специфічними особливостями на різних етапах розвитку дитини та необхідні для успішного здійснення навчальної діяльності. Серед основних засобів, що впливають на формування навчальної мотивації виділяють наступні: зміст навчального матеріалу, організація навчальної діяльності, колективні форми навчальної діяльності, контроль та оцінка навчальної діяльності. Особливе значення у формуванні мотивації навчання молодших школярів має особистість вчителя та стиль його педагогічної діяльності.

Отже, мотивація до навчання – одна з головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона відіграє важливу роль у становленні особистості, адже без неї неможлива ефективна навчальна діяльність та розвиток здатності потреби до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Також важливою є роль стимулів та підтримки з боку батьків, вчителів та оточуючого середовища. Підтримка та похвала за досягнення у навчанні можуть підвищити мотивацію підлітка і спонукати його до подальших зусиль.

Розвиток самооцінки та впевненості у власних здібностях також впливає на навчальну мотивацію. Підлітки, які вірять у свої можливості досягти успіху, зазвичай більш ініціативні та мають більшу схильність до активної навчальної діяльності.

Нарешті, створення стимулюючого навчального середовища, де підлітки можуть відчувати себе комфортно та знаходити інтерес до навчання, є важливим елементом формування їхньої навчальної мотивації. Активні методи навчання, цікаві проекти та можливість самовираження можуть стимулювати підлітків до більшої активності та зацікавленості у навчанні.

Таким чином, можемо констатувати, що формування навчальної мотивації у підлітковому віці відбувається під впливом як фізіологічних змін, яких зазнає підліток (зміни гормонального фону) так і змін психологічної сфери (розвиток рефлексивності, прагнення бути дорослим та ін.).

1.3. Психолого-педагогічні методи та прийоми розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці

Враховуючи, що досліджувана тема заявлена в рамках психологічного напрямку, вважаємо, що не зайвим буде розглянути психолого-педагогічні методи та прийоми розвитку мотивації навчання в підлітковому віці. Оскільки категорія «навчання» є предметом вивчення педагогічної психології як галузі психологічної науки, на наш погляд, розгляд психологічних прийомів та педагогічних засобів розвитку мотивації до навчання підлітків може внести повноту у досліджувану нами тему.

Так, Мельніченко С. А. підкреслює, що для формування повноцінної мотивації навчання підлітків важливо забезпечити такі умови:

1. Збагачувати зміст особистісно орієнтованим цікавим матеріалом.
2. Задовольняти пізнавальні запити і потреби учнів.
3. Організовувати цікаве спілкування між учнями.
4. Заохочувати виконання завдань підвищеної складності.
5. Демонструвати гуманне ставлення до всіх учнів – здатних, відстаючих, байдужих.
6. Підтримувати рівний стиль відносин між усіма учнями.
7. Формувати активну самооцінку своїх можливостей.

8. Стимулювати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення.

9. Використовувати ефективну підтримку дитячих ініціатив, підбадьорювати учнів при виникненні у них труднощів.

10. Виховувати відповідальне ставлення до навчальної праці, піклуватися про різноманітність методів і прийомів навчання [11].

Аналіз наукових досліджень [7; 8; 12], вказує на те, що навчальна мотивація залежить від різноманітних факторів:

По-перше, вона формується під впливом навчального закладу;

По-друге, визначається організацією навчального процесу;

По-третє, враховує особливості учнів, такі як вік, стать, рівень розвитку інтелекту, здібності, амбіції, самооцінка, взаємодія з однокласниками і т. д.;

По-четверте, на неї впливає стиль викладання вчителя і, зокрема, система його взаємин з учнями та відношення до навчальної діяльності;

По-п'яте, враховується специфіка навчального предмета.

Відомо, що ніщо так не привертає увагу і не стимулює роботу мозку, як захоплююча діяльність. Тому багато викладачів використовують прийоми, спрямовані на активацію внутрішніх ресурсів – процесів, що лежать в основі інтересу.

В результаті теоретичної розробки питання, нам вдалося виявити наступні можливі методи, які сприяють розвитку навчальної мотивації у підлітків.

Метод «Дидактичні ігри» – це спеціально створені ситуації, які моделюють реальність і в яких учням пропонується знаходити рішення. Основна мета цього методу – стимулювати пізнавальний процес.

Метод «Ситуація успіху» – це цілеспрямоване організоване поєднання умов, що створює можливість досягнення значних результатів в діяльності. Це наслідок продуманої стратегії та тактики, і успіх в цьому випадку відображається у сприйнятті особистістю.

Метод «Змагання» – це спосіб, при якому природна потреба учнів у конкуренції спрямовується на розвиток потрібних якостей для людини і

суспільства. Шляхом змагань учні швидко освоюють досвід суспільної взаємодії та розвивають різноманітні якості, включаючи фізичні, моральні та естетичні. Особливо важливе значення має змагання для тих учнів, які почуваються відсталими: порівнюючи свої досягнення з результатами товаришів, вони отримують нові стимули до розвитку та починають прикладати більше зусиль.

Також, можна розглянути методи, які допомагають формувати навчальну мотивацію у дітей та підлітків.

Метод проектної діяльності займає важливе місце в початковій школі. Він спрямований на розвиток пізнавальних навичок учнів, їх здатності самостійно будувати знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати творче мислення та вміння вирішувати проблеми. Проектна діяльність передбачає створення різноманітних продуктів, таких як журнали, пам'ятки, тести, презентації, твори, колажі тощо.

Метод створення проблемної ситуації полягає в тому, щоб не надавати знання у готовому вигляді, а створювати ситуації, які спонукають дітей до пошуку. Це можна зробити, формулюючи проблемні питання або завдання, які стимулюють учнів розглядати протиріччя, встановлювати подібності та відмінності, а також з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки. Такі питання можна використовувати на кожному етапі уроку.

Отже, розглянуті психолого-педагогічні методи та прийоми розвитку мотивації показують, що для стимулювання навчальної мотивації підлітка доцільно використовувати ігрові, діяльнісні форми, а також, методи симуляції практичних ситуацій, тобто ті методи, які будуть відтворювати реальні умови виконання практичної діяльності.

Теоретичне дослідження описане в даному розділі дало нам змогу зробити наступні висновки:

1. Мотив – це внутрішня чи зовнішня сила, яка підштовхує людину до певної дії чи вчинку. Він може виникати на основі потреб, цілей, цінностей, інтересів або очікувань.

Мотивація – це внутрішня сила, яка підштовхує людину до певної дії або вчинку. Вона визначається індивідуальними потребами, цілями, цінностями та очікуваннями людини. Мотивація впливає на наполегливість, напрямок та інтенсивність поведінки, спрямованої на досягнення певної мети або задоволення певної потреби.

2. Навчальна мотивація – це внутрішня сила або енергія, яка підштовхує учня до навчання, стимулює його зусилля та наполегливість у досягненні навчальних цілей і завдань. Вона визначається інтересом до знань, цілями, очікуваннями, переконаннями і цінностями учня. Навчальна мотивація може включати різноманітні фактори, такі як індивідуальні цілі, очікування успіху, бажання задоволення від навчання, соціальне визнання або бажання уникнути негативних наслідків.

3. Формування навчальної мотивації в підлітковому віці є складним і важливим процесом. Підлітки переживають значні зміни в своєму житті, як фізично, так і емоційно. У цьому віці вони починають усвідомлювати значення навчання для свого майбутнього та стикаються з великою кількістю внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на їхню мотивацію. Одним із ключових аспектів формування навчальної мотивації є розуміння цілей та перспектив, пов'язаних з навчанням. Підлітки, які усвідомлюють, що успіх у навчанні відкриває для них нові можливості і підвищує їх шанси на майбутнє, зазвичай проявляють більший інтерес і наполегливість у вивченні матеріалу.

4. Результати теоретичного дослідження показали, що основними методами розвитку навчальної мотивації підлітків можуть виступати ті методи, які включають учня в процес безпосереднього вирішення проблеми, тобто усі діяльнісні практики (проекти, моделювання, різні форми інтерактивної взаємодії).

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

2.1 Організація дослідження мотивації навчальної діяльності підлітків

Теоретичне дослідження проблеми навчальної мотивації у підлітковому віці, дозволяє стверджувати, що у багатьох на даному віковому етапі виникають проблеми з успішністю. Найчастіше це пов'язано не з працездатністю дитини або її інтелектуальними можливостями, а з різким падінням інтересу до навчання, зниженням навчальної мотивації. Для того щоб боротися з цим, необхідно знати найбільш і найменш усвідомлювані мотиви навчання.

Теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми навчальної мотивації у дітей показав, що в підлітковому віці відбуваються зміни характеру мотивації навчальної діяльності. Крім того, більшість вчених сходяться на думці, що навчальна мотивація підлітків поступово знижується, зміни мотивів відбуваються у всій структурі навчальної мотивації підлітків.

Відповідно до мети нашого дослідження основним завданням його емпіричного етапу є визначення рівня навчальної мотивації підлітків, виявлення діючих (ведучих) мотивів навчальної діяльності для вибору способу впливу на мотиваційну сферу учня.

Завданнями емпіричного етапу дослідження стали:

1. Організувати вибірку досліджуваних;
2. Підібрати діагностичний інструментарій;
3. Емпірично дослідити психологічні особливості розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці.

Дослідження проводилися на базі Луцького загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19. Для дослідження було відібрано по 20 учнів 6, 9 і 11 класів, обраних у випадковому порядку. Дослідження проводилося з повної згоди респондентів та їхніх батьків.

Для дослідження були обрані наступний психодіагностичний інструментарій:

1) «Діагностика структури навчальної мотивації школяра» (авт М.В. Матюхіна, яка призначена для діагностики навчальної мотивації .

Опитувальник складається з 21 тверджень, на які учням пропонується обрати один з 4 варіантів відповідей. Також, даний діагностичний інструментарій дає можливість визначити додаткові мотиви навчання, такі як [24]:

1. Пізнавальні мотиви. Вони пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання. Вихovanець прагне оволодіти новими знаннями, навчальними навичками, вміє виділити цікаві факти, явища, виявляє інтерес до істотних властивостей явищ, до закономірностей у навчальному матеріалі, теоретичним принципам, ключовим ідеям.

2. Комунікативні. Позиційні мотиви, що складаються в прагненні зайняти певну позицію, місце у відносинах з оточуючими, отримати їх схвалення, заслужити у них авторитет.

3. Емоційні. Цей вид мотивації полягає в прагненні одержувати знання, щоб бути корисним суспільству, бажанні виконати свій обов'язок, розумінні необхідності вчитися, високому почутті відповідальності. Вихovanець усвідомлює соціальну необхідність.

4. Мотив саморозвитку – інтерес до процесу і результату діяльності, прагнення до саморозвитку, розвитку яких-небудь своїх якостей, здібностей. Вихovanець проявляє активність до процесу вирішення задачі, до пошуку способу рішення, результату і т. д.

5. Позиція школяра. Вихованець орієнтований на засвоєння способів добування знань: інтереси до прийомів самостійного придбання знань, до методів наукового пізнання, до способів саморегуляції навчальної роботи, раціональної організації своєї навчальної праці.

6. Мотив досягнення. Вихованець, мотивований на досягнення успіху, зазвичай ставить перед собою деяку позитивну мету, активно включається в її реалізацію, вибирає засоби, спрямовані на досягнення цієї мети.

7. Зовнішні (заохочення, покарання) мотиви виявляються тоді, коли діяльність здійснюється в силу боргу, обов'язки, заради досягнення певного положення серед однолітків, через тиск оточуючих. Вихованець виконує завдання, щоб отримати хорошу оцінку, показати товаришам своє вміння вирішувати завдання, добитися похвали дорослого.

2). «Методика вивчення мотивації навчання» (авт. Лук'янова М.І.). Методика являє собою систему вікової діагностики навчальної мотивації школярів, що складається з п'яти анкет: для учнів 1-го класу, при переході з 4-го до 5-го класу, для 7-х, 9-х та 11-х класів. Анкети для молодших школярів виявляють загальний рівень мотивації, починаючи з 7-го класу методика включає шість змістовних блоків: особистісний зміст навчання, ступінь розвитку мети, види мотивації, зовнішні або внутрішні мотиви, тенденції на досягнення успіху або невдачі при навчанні, реалізація мотивів навчання у поведінці. Анкета для наших респондентів містила 18 незавершених тверджень, які пропонувалося завершити учням.

Слід зазначити, що мотивацію навчальної діяльності можна вивчати за допомогою й інших психодіагностичних методик, які дозволяють дослідити різні аспекти впливу чинників середовища на мотиваційну сферу учнів. Однак, для реалізації окресленої нами мети, вибір діагностичного інструментарію виявився достатнім. Ми зупинилися на описаних вище методиках, оскільки вони, в достатній мірі, дають можливість дослідити не лише загальний рівень навчальної мотивації підлітків, але і структуру цієї мотивації.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження навчальної мотивації підлітків

Емпіричне дослідження мало поетапний характер. На першому етапі нами була застосована методика діагностики мотивів учіння (В.В. Матюхіна).

Аналіз даних, отриманих за допомогою даного діагностичного інструменту, дозволив виявити, що рівень навчальної мотивації підлітків з віком знижується. На це вказують зміни середніх показників, які знижуються. Починаючи з 6го класу динаміка навчальної мотивації має негативний характер. А саме, у шостому класі середній бал навчальної мотивації складає 42,36; в дев'ятому – 40,48; у одинадцятому –38.

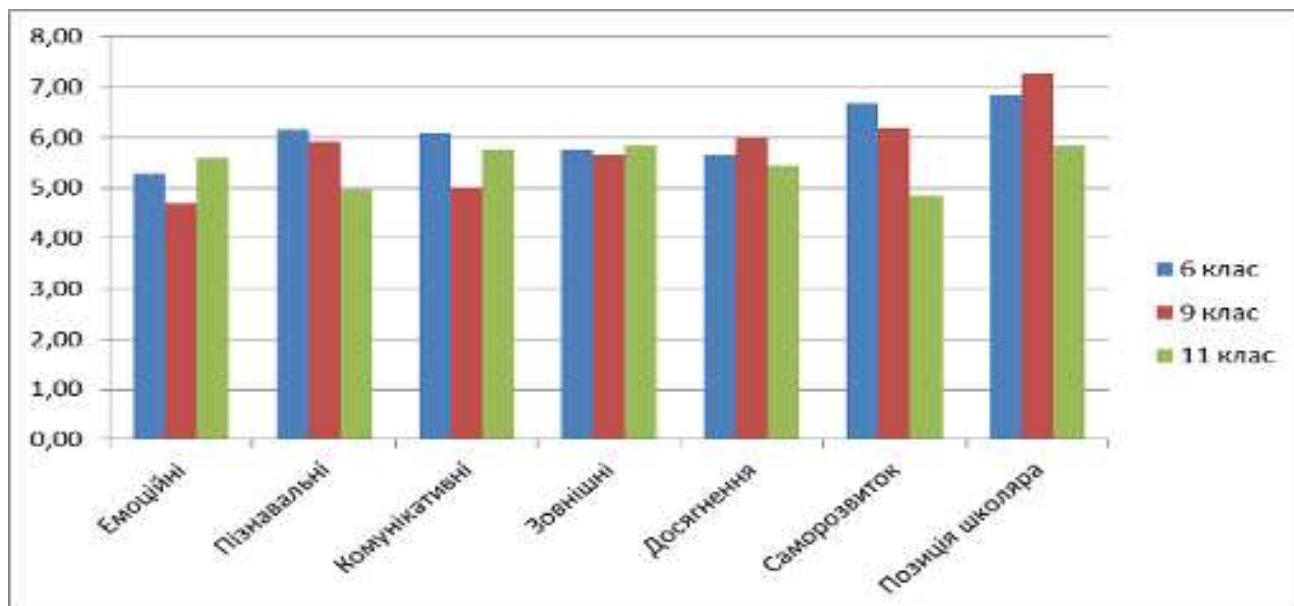
Додатковий наліз, який дає зробити даний діагностичний інструмент, показав, що навчальна мотивація підлітків змінюється в усіх можливих її формах: емоційна, комунікативна, пізнавальна, зовнішня, досягнення, саморозвиток та загальна позиція школяра. Наглядно це продемонстровано в таблиці 2.1. та на рис. 2.1.

Таблиця 2.1.

Мотиви навчальної діяльності опитаних підлітків

	Емоційні	Пізнавальні	Комунікативні	Зовнішні	Досягнення	Саморозвиток	Позиції школяра
6 клас	5,28	6,16	6,08	5,76	5,64	6,68	6,84
9 клас	4,68	5,92	5	5,64	6	6,2	7,28
11 клас	5,6	4,96	5,76	5,84	5,44	4,84	5,84

На рис. 2.2. можна побачити і причини такого спаду. Мотиви саморозвитку та досягнення, пізнавальний мотив, позиція школяра до дев'ятого класу слабшають, емоційні та комунікативні мотиви незначно зростають після невеликого спаду в середині підліткового віку.

Рис. 2.1. Мотив навчальної діяльності опитаних підлітків

Припускаємо, що отримані результати можуть вказувати на те, що у підлітків пропадає інтерес до змісту, процесу навчальної діяльності; і що він не бачить мети навчання. Рівень зовнішнього мотиву в перебігу підліткового віку не змінюється, що пояснюється зміною його змісту: прагнення домогтися похвали дорослого змінюється прагненням зайняти певну позицію в класі, а потім і прагненням до автономії і пошуком визнання цінності власної особистості.

Добре помітно, що тільки учні шостого класу мають дуже високий рівень навчальної мотивації. Такі школярі чітко дотримуються всіх вказівок вчителя, сумлінні і відповідальні, сильно переживають, якщо отримують незадовільні оцінки.

Також більшу кількість учнів шостого класу мають високий рівень навчальної мотивації. Набагато менше таких учнів спостерігається в старших класах, зате серед учнів з середнім рівнем вони явно домінують. У таких учнів у середньому позитивне ставлення до школи, але школа приваблює їх поза навчальною діяльністю. Такі діти досить благополучно відчують себе в школі, і відвідують її, щоб спілкуватися з друзями, з вчителями. Їм подобається відчувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, пенал, зошити.

Пізнавальні мотиви у них сформовані в меншій мірі, і сам навчальний процес їх мало приваблює.

Зі зниженим рівнем навчальної мотивації найбільше учнів старших класів, ці учні відвідують школу неохоче, воліють пропускати заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Відчувають серйозні труднощі в навчальній діяльності.

На наступному етапі збору діагностичних даних була школярам була запропонована методика: «Методика вивчення мотивації навчання» (Лук'янова М.І.) (див. табл. 2.2.).

Дослідження окремих мотивів за цією методикою також виявило високий рівень позиційного мотиву і невелике ослаблення в міру дорослішання школярів. Ігровий мотив до одинадцятого класу практично пропадає, а ось оцінний, в порівнянні з шостим класом зростає. Це можливо обумовлено отриманням атестата в найближчому майбутньому.

При детальному вивченні анкет було виявлено, що багато учнів дев'ятого та одинадцятого класу ще не мають чітких планів на майбутнє, відповідно не бачать мети навчання. Також підтвердилася важливість професіоналізму, компетентності та особистісних якостей вчителя для підлітка.

Отже, за результатами дослідження за методикою вивчення мотивації навчання (Лук'янова М.І.) у 6 класі було виявлено (рис. 2.2):

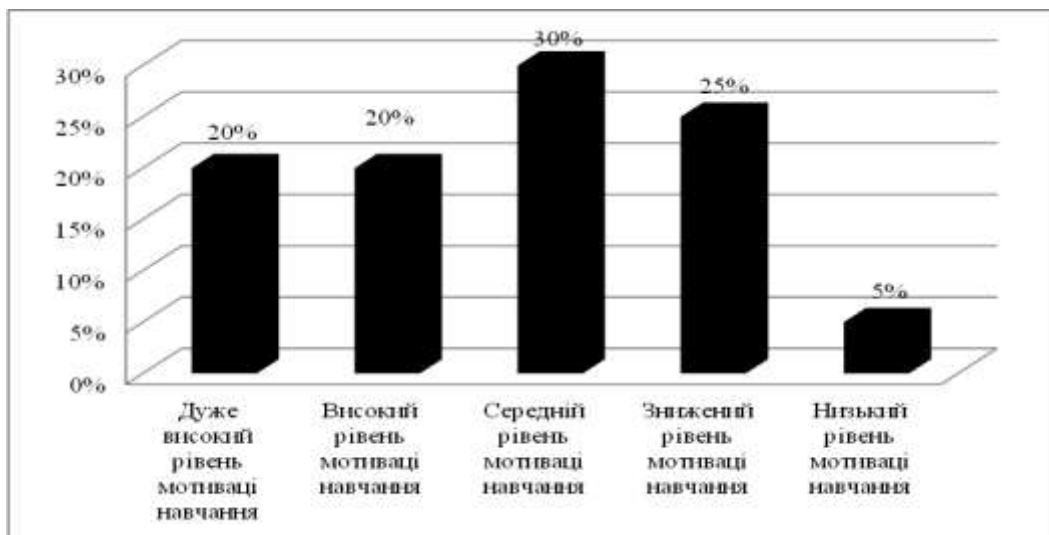
- з дуже високим рівнем мотивації – 20% випробовуваних (4 особи);
- з високим рівнем мотивації – 20% випробовуваних (4 особи);
- з середнім рівнем мотивації – 30% досліджуваних (6 осіб).
- зі зниженим рівнем мотивації – 25% випробовуваних (5 осіб);
- з низьким рівнем мотивації – 5% випробовуваних (1 особа).

Таблиця 2.2

Рівні розвитку навчальної мотивації за методикою Лук'янової

	Рівні мотивації														
	11 клас					9 клас					6 клас				
	Дуже високий	Високий рівень	Середній рівень	Занижений рівень	Низький рівень	Дуже високий	Високий рівень	Середній рівень	Занижений рівень	Низький рівень	Дуже високий	Високий рівень	Середній рівень	Занижений рівень	Низький рівень
1.			59						32			63			
2.			58				55							41	
3.		55						53				56			
4.		49					65						44		
5.			39					45						32	
6.		61						52			72				
7.				51			56						42		
8.			33					45							28
9.				35										40	
10.			54					54					51		
11.			55										48		
12.			39				65							36	
13.				33					30					33	
14.			51				58						45		
15.		57							35				54		
16.		55							33			60			
17.				55			58				60				
18.			49				63				55				
19.								50		49	49				
20.			48						36			59			

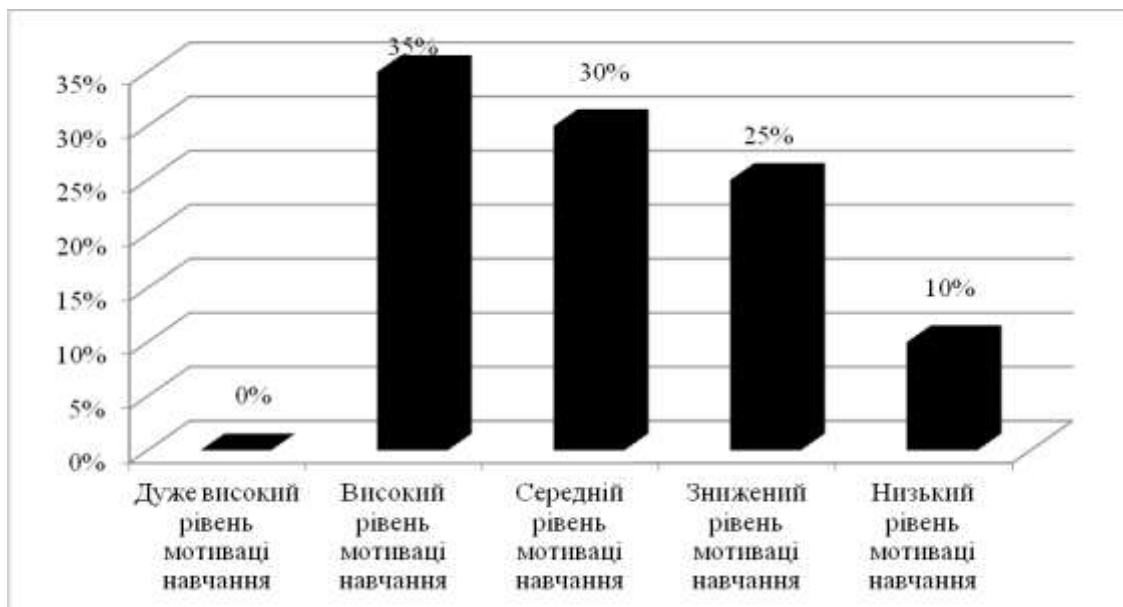
Наглядно результати представлені на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Рівень навчальної мотивації учнів 6 класів

За результатами дослідження за методикою вивчення мотивації навчання (Лук'янова М.І.) у 9 класі було виявлено (рис. 2.3.):

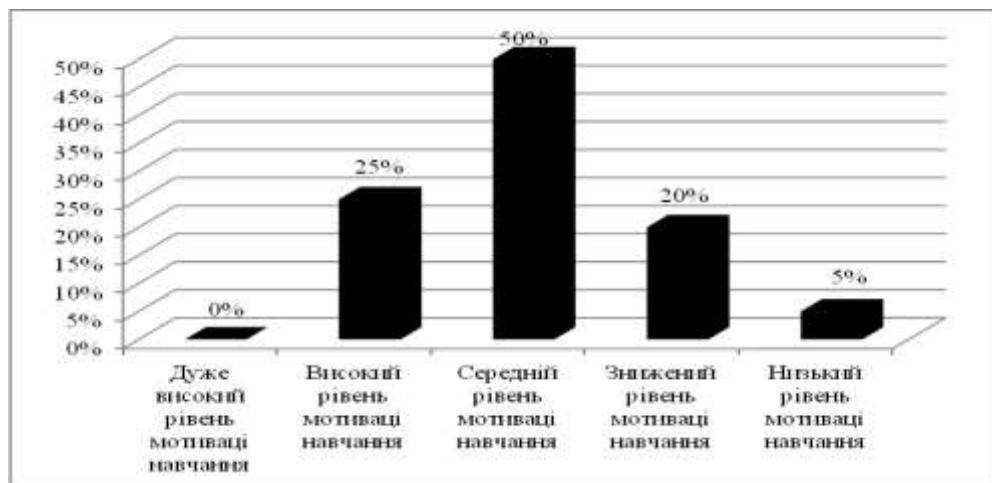
- з дуже високим рівнем мотивації – 0% випробовуваних (0 чоловік);
- з високим рівнем мотивації – 35% випробовуваних (7 осіб);
- з середнім рівнем мотивації – 30% випробовуваних (6 осіб).
- зі зниженим рівнем мотивації – 25% випробовуваних (5 осіб);
- з низьким рівнем мотивації – 10% випробовуваних (2 осіб).

Рис. 2.3. Рівень навчальної мотивації учнів 9 класів

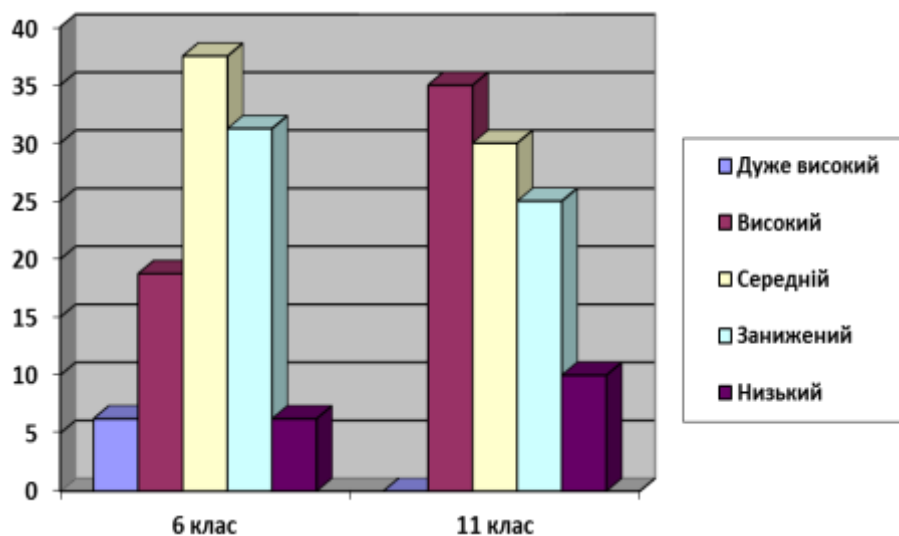
За результатами дослідження за методикою вивчення мотивації навчання (Лук'янова М.І.) у 11 класі було виявлено (рис. 2.4.):

- з дуже високим рівнем мотивації – 0% випробовуваних (0 осіб);
- з високим рівнем мотивації – 25% випробовуваних (5 осіб);
- з середнім рівнем мотивації – 50% досліджуваних (10 осіб).
- зі зниженим рівнем мотивації – 20% випробовуваних (4 особи);
- з низьким рівнем мотивації – 5% випробовуваних (1 особа).

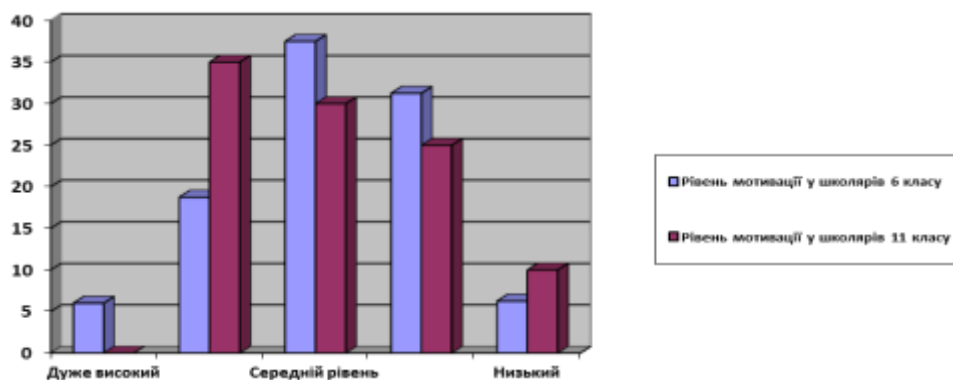

Рис. 2.4. Рівень навчальної мотивації учнів 11 класів

Нижче, на рис. 2.5. та 2.6. нами проведено порівняння результатів діагностики у 6-х та 11-х класах.

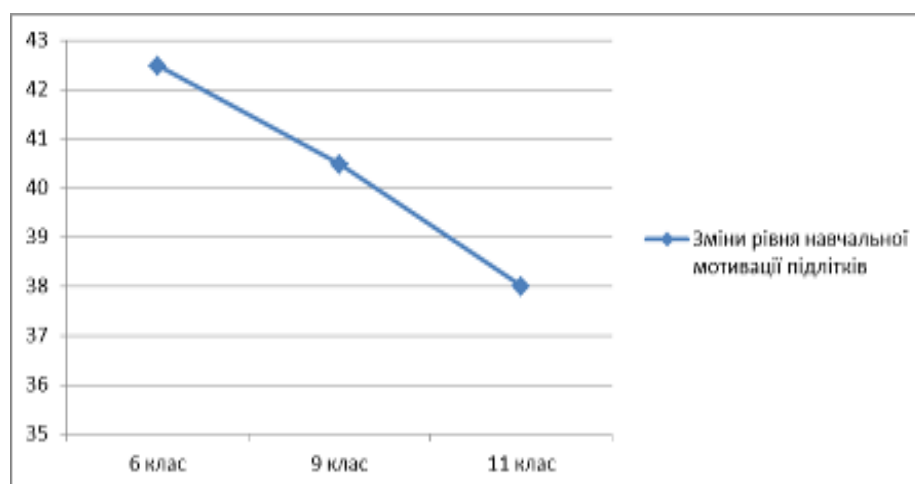
Рис.2.5. Рівень мотивації навчання учнів шостого та одинадцятого класу

Рис. 2.6. Порівняння результатів навчальної діяльності

З даної схеми видно, що у більшості школярів спостерігається середній рівень мотивації (у 6 класі – 37,% і у 11 класі – 30%. Також спостерігається більш високий рівень у старших підлітків (35%) ніж у молодших школярів (18,75%). Однак дуже високий рівень у старших підлітків абсолютно не спостерігається, а серед молодших підлітків – 6,25%.

Таким чином, проведене дослідження дало нам можливість констатувати, що з віком, починаючи з 6-го класу та до 11-го навчальна мотивація підлітків зменшується. Особливість зміни рівня навчальної мотивації полягає в тому, що для молодших підлітків (6 клас) більш характерним є нестабільний розподіл між дуже високим та високими рівнями навчальної мотивації, тоді як у старших підлітків, ця мотивація більш стабільно фіксується на середньому рівні (див. рис. 2.7.).

Рис. 2.7. Динаміка навчальної мотивації підлітків

Припускаємо, що даний спад, або відмінності прояву навчальної мотивації можуть бути зумовлені наступними віковими особливостями:

1. Зміна цінностей та пріоритетів: Молодші підлітки частіше можуть бути більш залученими до нагород та визнання з боку батьків та вчителів. У той час, як старші підлітки можуть розвивати більший інтерес до самореалізації, визнання однолітками та досягнень у сфері особистісного розвитку.

2. Розвиток самостійності: Старші підлітки частіше проявляють більшу самостійність у виборі своїх цілей та дій, що може впливати на їхню мотивацію. Вони можуть мати більш чітке уявлення про свої інтереси та цілі у порівнянні з молодшими підлітками.

3. Сприйняття соціального статусу: Старші підлітки можуть більше звертати увагу на свій соціальний статус та визнання від своїх однолітків, що може впливати на їхню мотивацію до досягнень у навчанні та інших сферах життя.

4. Ставлення до авторитетів: Старші підлітки можуть бути більш критичними до авторитетів, включаючи вчителів та батьків, що може впливати на їхню мотивацію у виконанні завдань, порівняно з молодшими підлітками, на яких легше здійснювати педагогічний вплив.

5. Орієнтація на майбутнє: Старші підлітки частіше можуть мати більш чітке уявлення про свої майбутні плани та цілі, що може впливати на їхню мотивацію у навчанні та розвитку, тоді як молодші підлітки ще не мають таких цілей та прагнень.

2.3. Рекомендації щодо розвитку та стимулювання навчальної мотивації у підлітків

Проведене емпіричне дослідження дає підстави констатувати необхідність в розробці загальних психолого-педагогічних рекомендацій щодо розвитку та стимулювання навчальної мотивації у підлітків.

Варто вказати, що формування позитивного відношення до навчання є

важливим чинником підвищення навчальної діяльності підлітків. Щоб підвищити рівень прагнення до навчання підлітків потрібно викликати в них інтерес та заохотити їх, адже, якщо у підлітків не буде інтересу до навчання, то це може призвести до втрати «спільної мови».

Завдання вчителя полягає не тільки в передачі суми знань, а й у тому, щоб пробудити в учнів бажання засвоювати новий матеріал, навчитися працювати з ним. Для цього необхідно:

- Забезпечувати розуміння і прийняття мети навчання учнями як власної, значущою для себе, для свого духовного, інтелектуального розвитку та особистісного становлення, при цьому мета обов'язково повинна порівнюватися з можливостями учнів.

- Навчати школярів цілепокладанню, вмінню втілювати свої мотиви через послідовну систему цілей.

- Організувати роботу на уроці таким чином, щоб учні включалися у спільну діяльність, спрямовану на вирішення навчальних завдань.

- Підвищувати самооцінку підлітків, формувати у них відповідальність за свої рішення, що допомагають їм затверджуватися в ролі дорослого. Адекватна самооцінка може підтримуватися, зокрема, тим, що при виставлянні оцінок, учитель буде роз'яснювати підліткам, які саме їх помилки і недоліки призвели до зниження позначки, над чим учням слід ще попрацювати, щоб поліпшити позначки в майбутньому. Підлітків слід хвалити за успіхи у вирішенні складних завдань, застосування творчого підходу до їх вирішення, активну участь у колективній роботі над навчальними завданнями.

- Надавати допомогу не у вигляді прямого втручання у виконання завдання, а у вигляді рад.

- Залучати школярів до оціночної діяльності, так як в підлітковому віці думка однолітків часто виявляється важливішим, думки вчителя.

- Звертати увагу учнів на майбутній вибір професійної діяльності, підготовку до неї, досягнення компетентності, вибір соціальної ролі, позицію майбутнього громадянина.

- Забезпечувати емоційну залученість учня в навчальний процес.
- При оцінюванні робіт учнів пам'ятати, що оцінка мотивує тільки якщо учень впевнений у її об'єктивності та можливості її виправити.
- Бути гідним прикладом для учня.

Заохочення дітей можна викликати певними діями, такими як:

- 1) гра, практично-наукова діяльність, та ін.; прагнення відкрити щось нове у вже відомому;
- 2) винахід (спроба досягати чогось значущого, що матиме право існувати не лише для окремої особистості, але й стане прийнятним для будь-кого);
- 3) добирати урок так, щоб він не залишався «мертвим тягарем» для учня, а щоб він був цікавою знахідкою для подальшого учіння школяра;
- 4) за можливості скасувати нагороди і призи за правильно виконанні завдання, обмежуючись лише оцінюванням та похвалою;
- 5) якомога менше використовувати на уроках ситуацію змагання. Краще привчати дитину до аналізу і порівняння своїх особистих результатів та досягнень. Ситуацію змагання можна переключити на ігрові види діяльності;
- б) необхідно пам'ятати й про те, що покарання за неправильне вирішення навчальних завдань є найостаннішим і найменш ефективним заходом, який завжди викликає негативні емоції й негативно впливає на ставлення дитини до навчання;

У коло проблем, пов'язаних з вивченням відношення учнів до навчання, повинні бути включені такі питання як задоволеність навчанням та чинники, що впливають на задоволеність (соціально-психологічні, психолого-педагогічні, диференціально-психологічні, статево-вікові).

Процес навчання стане більш ефективним, якщо організувати саме викладання не як трансляцію інформації, а як активізацію і стимуляцію процесів осмисленого навчання.

Щоб активізувати і стимулювати допитливість і пізнавальні мотиви, вчитель повинен домогтися доброзичливих взаємин з учнями, а також він повинен добре знати себе.

Будь-які дії повинні бути осмисленими. Це відноситься і до того, хто вимагає дії від інших. Розвиток внутрішньої мотивації – це рух вгору.

Для того щоб учень по-справжньому включився в роботу, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед ним під час навчальної діяльності, були не тільки зрозумілі, а й внутрішньо прийняті ним, тобто щоб вони придбали значимість для учня і знайшли відгук у його переживаннях.

Розвиток внутрішньої мотивації – це рух вгору. Рухатися вниз набагато простіше, тому частенько в практиці батьків і вчителів використовуються такі «підкріплення», які призводять до регресу мотивації навчання. Наприклад, надмірна увага і нещирі похвали, невиправдано занижені або завищені оцінки, жорстка критика і покарання.

Розвиток внутрішньої мотивації навчання відбувається як зрушення зовнішнього мотиву на мету вчення.

За результатами проведеного емпіричного дослідження серед учнів 6-х, 9-х і 11-х класів з використанням методів психологічної діагностики (методики «Діагностика структури навчальної мотивації школяра» В.В. Матюхіної та «Методика вивчення мотивації навчання» Лук'янової М.І., можна зробити наступні висновки:

1. Динаміка навчальної мотивації підлітків зменшується з віком учнів, починаючи з 6-го класу.

2. Навчальна мотивація підлітків змінюється в усіх можливих її формах: емоційна, комунікативна, пізнавальна, зовнішня, досягнення, саморозвиток та загальна позиція школяра. Не значної зміни зазнають комунікативні мотиви.

3. Також, характерним є відмінність мотивації навчання на різних вікових етапах. Для підлітків 6-го класу більше характерний прояв дуже високої та високої мотивації навчання. Проте, ці показники є менш стабільними, порівняно зі старшими підлітками. Для яких характерні більш стабільні показники середнього рівня.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати психолого-педагогічні рекомендації щодо стимулювання та розвитку навчальної мотивації підлітків, яка потребує, перш за все: створення заохочуючого середовища, залучення доцільних методів навчання, підтримка індивідуальних інтересів, постійна підтримка та заохочення, розвиток самостійності та відповідальності, стимулювання інтересу до майбутньої кар'єри.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне і емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку навчальної мотивації в підлітковому віці. Це виявилось в з'ясуванні сутності понять «мотив» і «мотивація», визначені особливостей навчальної мотивації підлітків та чинників її розвитку.

1. Розглянуто основні положення сучасної психологічної науки щодо розуміння понять «мотив», «мотивація». Визначено, що мотив, у широкому розумінні цього слова, трактується як сила, або те, що спонукає людину до дії. Стосовно поняття «мотивація» варто зазначити, що з точки зору змісту, мотивація є складним процесом формування у суб'єкта внутрішніх сил, що підштовхують до дії, які виникають під впливом зовнішніх стимулів та внутрішніх аспектів свідомості, таких як потреби, інтереси та цінності. У цьому розумінні мотивація представляє собою суб'єктивний процес, що відбувається у свідомості людини й впливає на її поведінку. Тобто, у цьому процесі зовнішні впливи перетворюються через свідомість суб'єкта.

2. Теоретично досліджено сутність поняття «навчальна мотивація», яка розуміється як сукупність внутрішніх мотивів, що супроводжує процес навчання та стимулює зусилля і наполегливість учня в досягненні навчальних цілей і завдань. Зазначено, що навчальна мотивація характеризується як широкими мотивами (інтересом до знань, цілями, очікуваннями, переконаннями, цінностями учня), так й індивідуальні цілями, очікуваннями успіху, бажанням отримувати задоволення від навчання, соціальним визнанням або, навпаки, бажанням уникнути негативних наслідків.

3. Охарактеризовано специфіку мотивації до навчальної діяльності в підлітковому віці. Визначено, що навчальна мотивація підлітків має певну специфіку, яка полягає у складності її формування та пов'язана зі значними фізичними і психологічними змінами, що відбуваються на цьому віковому етапі розвитку особистості. Саме на цьому етапі розвитку виникає усвідомлення

важливості навчання для свого майбутнього та зіткнення з різними внутрішніми та зовнішніми факторами, які активно впливають на мотивацію підлітків. Крім того, специфіка навчальної мотивації в підлітковому віці полягає в тому, що вона має тенденцію змінюватися під впливом особливостей процесу соціальної адаптації та дорослішання. Часто спостерігається зниження навчальної мотивації у підлітків, оскільки на передній план виходять інші соціальні мотиви («бути» дорослим, зайняти/знайти своє місце в референтній групі та ін.).

4. З метою визначення рівня сформованості навчальної мотивації підлітків та виявлення діючих (ведучих) мотивів в її структурі, на емпіричному етапі дослідження здійснено психологічну діагностику розвитку навчальної мотивації школярів-підлітків 6-11 класів. За результатами діагностики виявлено, що динаміка навчальної мотивації підлітків йде на спад починаючи з 6-го класу. Так, для 20% шестикласників властивий дуже високий рівень розвитку навчальної мотивації, тоді як у дев'ятикласників високий рівень мотивації до навчання не має вже жоден з учнів цього віку. Так само, і учні 11 класів не мають дуже високого рівня мотивації до навчання.

Також визначено, що навчальна мотивація підлітків змінюється у всіх своїх складових: емоційній, комунікативній, пізнавальній, зовнішній, у сфері досягнень, саморозвитку та загальної позиція школяра. Найменших змін зазнають комунікативні мотиви упродовж всього підліткового періоду. У підлітків 6-х класів спостерігається більше виражений прояв більш високої мотивації до навчальної діяльності. Однак ці показники менш стабільні порівняно із старшими підлітками, для яких характерні більш стабільні середні рівні.

4. За результатами дослідження психологічних особливостей навчальної мотивації підлітків розроблено методичні рекомендації щодо її розвитку. Серед основних рекомендацій: створення сприятливого, безпечного, психологічно комфортного освітнього середовища, застосування ефективних, діяльнісних, інтерактивних методів навчання, підтримка індивідуальних інтересів учнів,

постійна їх підтримка та заохочення до процесу пізнання, розвиток самостійності та відповідальності, а також стимулювання інтересу підлітків до майбутньої кар'єри.

Сформована нами гіпотеза про те, що навчальна мотивація підлітків має певні психологічні особливості розвитку серед яких те, що вона має тенденцію до зниження, підтвердилася.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арапов О.С., Левчук О.В. Структура систем мотивації та мотиви діяльності людини. *Проблеми гуманізму і освіти*: Зб. матеріалів наук.- метод. конф., В 2 т. Вінниця, 2002. Т. 1. С. 158-162.
2. Баришева О.І. Самовизначення та самореалізація як мотив участі старшокласників у груповій роботі: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психол. ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2001. 20 с.
3. Болгарина В.С., Гуменюк Л.І. Вивчення мотивації учіння засобами педагогічної соціалізації. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 17. С. 7- 14.
4. Гончаренко С.У. Психологічний словник. Київ: Либідь, 2017. 376 с.
5. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
6. Занюк С.С. Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2012. 110 с.
7. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
8. Захаров С.В. Формування пізнавальних інтересів учнів основної школи у процесі позакласної роботи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07 / Ін-т пробл. вихов. АПН України. Київ, 2001. 20 с.
9. Кислюк О. Співвідношення понять «мотив», «стимул», «потреба» та інтерес до навчання. *Соціальна психологія*. 2004. №5. С. 109-118.
10. Климчук В. О. Експериментальне дослідження явища мотиваційного зараження. *Соціальна психологія*. 2015. №3(11). С.59-71.
11. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. *Соціальна психологія*. 2016. № 2 (16). С. 134-141.
12. Мельніченко С. А. Проблема вивчення мотивації у сучасній психологічній теорії. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, 2012. № 4. С. 174–184

13. Моргун Я. І. Ціннісні орієнтації в структурі професійно-кар'єрного самовизначення юнаків та юнок. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. XII. Ч. 6. Київ, 2019. С. 233–240.
14. Основи практичної психології: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 201. 532с.
15. Остапенко І.В. Формування мотивації навчальної діяльності школярів середнього шкільного віку. *Хімія*. 2011. №15 16. С. 2 – 11.
16. Панок В. Г. Практична психологія : теоретико-методологічні засади розвитку. НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи. Чернівці : Технодрук, 2010. 486 с.
17. Подшивайлов Ф. М. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього психолога: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 педагогічна та вікова психологія. Київ, 2015. 235 с.
18. Полюк М. І. Теоретичні підходи до мотивації персоналу у підприємстві. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7836>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.100
19. Савчин М.В. Динаміка мотивації відповідальної поведінки особистості. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 4. С. 39-48.
20. Maslow A. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 1943.50, 4. P. 370–396. URL: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.
21. McClelland D.C. What is the effect of achievement motivation training in the schools? *Teachers College Record*. 1972. V. 74 (2). P. 129-145.

ДОДАТКИ

Додаток А

Уважно прочитай кожну незакінчену пропозицію і всі варіанти відповідей до нього. Підкресли два варіанти відповідей, які співпадають з твоєю власною думкою.

1. Навчання в школі і знання необхідні мені для ...
  - Подальшого життя
  - Надходження до ВНЗ, продовження освіти
  - Саморозвитку, самовдосконалення
  - Майбутній професії
  - Здобуття місця в суспільстві
  - Створення кар'єри
  - Отримання стартовою кваліфікації та влаштування на роботу
2. Я б не вчився, якби ...
  - Не було школи
  - Не було б необхідності в цьому
  - Чи не необхідність вступу до ВНЗ і моя майбутня життя
  - Чи не відчував, що це необхідно
  - Не думав про те, що буде далі
  - Навчання в школі і знання необхідні мені для ...
3. Не подобається, коли мене хвалять за ...
  - Знання
  - Успіхи в навчанні
  - Хорошу успішність
  - Здібності і розум
  - Працьовитість і працездатність
  - Хороші позначки
4. Мені здається, що мета мого життя ...
  - Отримати освіту
  - Створити сім'ю
  - Зробити кар'єру
  - У розвитку та вдосконаленні
  - Бути щасливим
  - Бути корисним
  - Прийняти гідну участь в еволюційному процесі
  - Поки не визначена
5. Моя мета на уроці ...

- Отримання інформації
  - Отримання знань
  - Спробувати зрозуміти і засвоїти якомога більше навчального матеріалу
  - Вибрати для себе необхідне знання
  - Уважно слухати вчителя
  - Отримати хорошу оцінку
  - Поспілкуватися з друзями
6. При плануванні своєї роботи я ...
- Обмірковую її, вникаю в сенс
  - Спочатку відпочиваю
  - Намагаюся виконати все акуратно
  - Виконую спочатку найбільш складну її частина
  - Намагаюся виконати її швидше
7. Найцікавіше на уроці – це ...
- Обговорення цікавого питання
  - Маловідомі факти
  - Практика, виконання завдань
  - Цікаве повідомлення вчителя
  - Діалог, обговорення, дискусія
  - Отримати відмінну оцінку
  - Поспілкуватися з друзями
8. Я вивчаю матеріал сумлінно, якщо ...
- Він мені дуже цікавий
  - Він мені необхідний
  - Мені потрібна хороша відмітка
  - Без усяких зусиль, тому що роблю це завжди
  - Мене змушують
  - У мене гарний настрій
9. Мені подобатися робити уроки, коли
- Їх мало і вони не складні
  - Коли я знаю, як їх робити і в мене все виходить
  - Це мені потрібно
  - Це вимагає старанності
  - Я відпочину після школи і додаткових занять
  - У мене гарний настрій
  - Матеріал або завдання мені цікаві
  - Завжди, так як це необхідно для отримання глибоких знань
10. Вчитися краще за мене спонукає ...
- Думки про майбутнє

- Конкуренція і думки про отримання атестата
- Совість, почуття обов'язку
- Прагнення отримати вищу освіту
- Відповідальність
- Батьки або вчителі

11. Я більш активно працюю на уроці якщо ...

- Очікую схвалення оточуючих
- Мені цікава виконувана робота
- Мені потрібна хороша відмітка
- Хочу більше дізнатися
- Хочу, щоб на мене звернули увагу
- Досліджуваний матеріал буде мені необхідний надалі

12. Хороші позначки – це результат ...

- Мого напруженої праці
- Праці вчителя
- Підготовленості і розуміння мною теми
- Мого везіння
- Мого сумлінного ставлення до навчання
- Мого таланту чи здібностей

13. Мій успіх при виконанні завдань на уроці залежить ...

- Настрої і самопочуття
- Розуміння мною навчального матеріалу
- Мого везіння
- Активної підготовки, прикладених зусиль
- Зацікавленості в хороших відмітках
- Увага до мови вчителя

14. Я буду активним на уроці, якщо ..

- Добре знаю тему або розумію навчальний матеріал
- Чи зможу впоратися з пропонованими завданнями
- Вважаю за потрібне завжди так чинити
- Мене не будуть лаяти за помилки
- Твердо впевнений у своїх знаннях
- Мені іноді так хочеться

15. Якщо навчальний матеріал мені не зрозумілий ...

- Нічого не вживаю
- Прибігаю до допомоги товаришів
- мирюся з ситуацією
- Намагаюся розібратися в що б те не стало
- Сподіваюся, що розберуся потім

- Пригадую пояснення вчителя і переглядаю записи, зроблені на уроці
16. Зробивши помилку при виконанні завдань я ..
- Виконую його повторно, виправляючи помилки
  - Теряюсь
  - Прошу допомоги у товаришів
  - Нервую
  - Продовжую думати над ним
  - Відмовляюся від його виконання
17. Якщо я не знаю, як виконати навчальне завдання, то я ...
- Звертаюся за допомогою до товаришів
  - Відмовляюся від його виконання
  - Думаю і міркую
  - Списую у товариша
  - Звертаюся до підручника
  - засмучувати
18. Мені не подобатися виконувати навчальні завдання, якщо вони ...
- Вимагають великої розумової напруги
  - Не вимагають зусиль
  - Вимагають зубріння і необхідність діяти за шаблоном
  - Не вимагають кмітливості
  - Складні і великі
  - Одноманітні і не вимагають логічного мислення

Пропозиції 1, 2, 3, що входять до змістовний блок 1 методики, відображають такий показник мотивації, як особистісний смисл навчання.

Пропозиції 4, 5, 6 входять в змістовний блок 2 методики і характеризують інший показник мотивації – здатність до цілепокладання.

Змістовний блок 3 анкети (пропозиції 7, 8, 9) вказує на інші мотиви.

Кожен варіант відповіді в пропозиціях названих блоків володіє певною кількістю балів залежно від того, який саме мотив проявляє себе в пропонованому відповіді.

Зовнішній мотив – 0 балів

Ігровий мотив – 1 бал

Отримання відмітки – 2 бали

Позиційний мотив – 3 бали

Соціальний мотив -4 бали

Навчальний мотив – 5 балів

Ключ для 1, 2, 3 показників мотивації

Декларація академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Гончарова Алевтина Павлівна, студентка 5 курсу, форми навчання заочної, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальність психологія, адреса електронної пошти: goncarowa21@gmail.com, – підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «психологічні особливості розвитку навчальної мотивації у підлітковому віці» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена; – заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії; – згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) _____